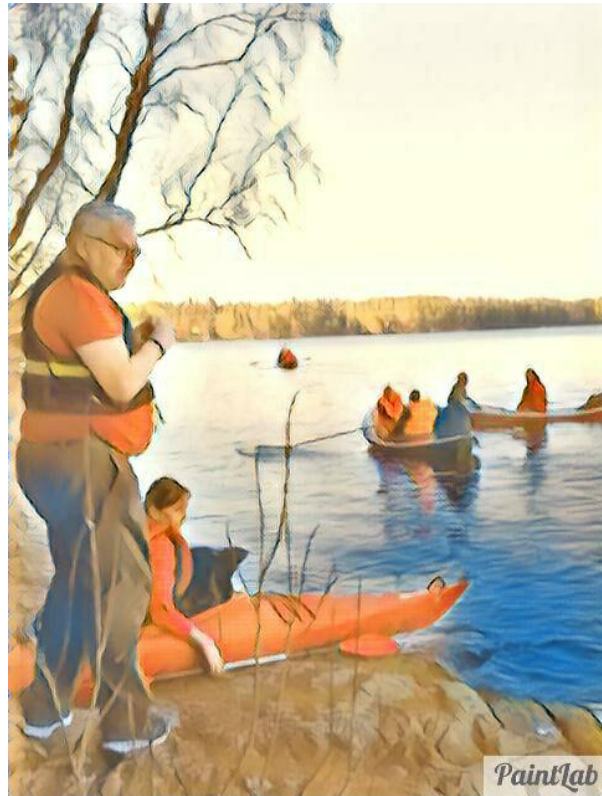

YHDENVERTAISENA JÄSENEenä KLUBITALON YHTEISÖSSÄ

Mielenterveyskuntoutujan osallisuuden kokemukset

Keski-Uudenmaan Klubitalolla

Tiina Aalto ja Mia Merisalo
Opinnäytetyö, Syksy 2017
Diakonia ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma,
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Aalto, Tiina & Merisalo, Mia. Yhdenvertaisena jäsenenä Klubitalon yhteisössä. Mielenterveyskuntoutujan osallisuuden kokemukset Keski-uudenmaan klubitalolla. Syksy 2017. 39 sivua, 1 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosionomin koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Keski-Uudenmaan Klubitalo on mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan muodostama sosiaalisen kuntoutuksen yhteisö. Työpainotteinen päivätoiminta tarjoaa muun muassa vertaistoimintaa, sosiaalisia kontakteja, päivärytmiä ja ennen kaikkea osallisuutta sekä yhdessä tekemistä. Klubitaloja on Suomessa 25, joista yhdeksän on saanut kansainvälisen laatusertifikaatin. Laatusertifikaatti myönnetään talolle, jonka toiminta täyttää 37 laatustandardin vaatimukset. Keski-Uudenmaan Klubitalo sai tammikuussa 2017 kolmen vuoden sertifikaatin. Laatustandardit painottavat jäsenten osallisuutta, osallisuuden tukemista ja asiakaslähtöistä toimintatapaa.

Sosiaalinen kuntoutus ja osallisuuden huomioiminen sekä tukeminen on sisällytetty uuteen sosiaalihuoltolakiin. Tutkimuksen tarkoitus on kuvata mielenterveyskuntoutujien omia kokemuksia osallisuudestaan Keski-Uudenmaan Klubitalolla. Tutkimus on toteutettu yksilöhaastatteluin (17 hlö) keväällä 2017. Lisäksi tutkimukseen on hyödynnetty työharjoittelussa kirjatut aikaisemmat havainnot. Tutkimukseen on valittu Shierin teoria *Osallisuuden portaat*.

Tutkimuksessa ilmeni, että haastateltavien jäsenten mielestä osallisuutta tuki kuuluksi tuleminen, omista asioista päättäminen ja yhdenvertaisuus. Haastateltavat korostivat voimavarojensa merkitystä toimintakyvylleen ja sen vuoksi koettiin tärkeäksi mahdollisuus tulla pelkästään paikalle, osallistumatta sen enempää päivän toimintaan.

Havaintojen mukaan asiakaslähtöinen ja osallistava työtapa sekä yhdenvertaisuus korostuivat Klubitalon toiminnassa. Klubitalon ideologia oli myös usealle haastateltavalle tuttu. Tutkimuksen ja havaintojen mukaan henkilökunta tuki jäseniä mielipiteen ilmaisussa ja otti heidän näkemyksiä huomioon. Haastateltavien mukaan tämä toteutui toiminnassa, mutta kaikki eivät kokeneet sitä tärkeänä asiana.

Tutkimus toi ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa jäsenten osallisuuden kokemuksista Keski-Uudenmaan Klubitalon henkilökunnalle. Aineistoa voi hyödyntää työn kehittämisessä ja asiakaslähtöisen toiminnan ylläpitämisessä.

Asiasanat (YSA): mielenterveyskuntoutuja, osallisuus, sosiaalinen kuntoutus, yhteisöllisyys

ABSTRACT

Aalto, Tiina & Merisalo, Mia. As an equal member of the Clubhouse community. How clients of mental health rehabilitation experience their participation in Keski-Uudenmaan Klubitalo. Language: Finnish. Autumn 2017, 39 P. one appendice. Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in Social services. Degree: Registered Bachelor of Social Services.

Keski-Uudenmaan Klubitalo is a social rehabilitation community made up of clients going through mental health rehabilitation and staff. The emphasis at the House is on work and work oriented day activities and including peer interaction, social contact, routine daily tasks and above all participation in everything and doing things together. There are 25 clubhouses in Finland. Nine of them have been awarded International Quality Certification. A Quality Certificate is issued to a house that meets the requirements in 37 quality standards. In January 2017, Keski-Uudenmaan Klubitalo attained a certificate for the next three years. The quality standardation emphasises the importance of supporting the members in their participation and operating in a consumer directed way.

In social rehabilitation, acknowledging the importance of inclusion and supporting a person going through mental health rehabilitation, is part of the new Social Welfare Act. The purpose of the study was to take a close look at how the clients of mental health participating at Keski-Uudenmaan Klubitalo found their personal experiences. The survey was carried out by individual interviews (17 persons) in spring 2017. The research was also supported by earlier observations recorded in an earlier workplace training at the Clubhouse. For this research, Shier's theory of participation is chosen.

The study revealed that the members interviewed felt that participation was supported in ways by being listened to and by being able to make their own decisions and also by being treated equally in the Clubhouse community. Those interviewed emphasized the meaning and lack of personal strength/resources that affected their way to cope, to them it meant a lot just to be able to turn up.

From the observations, it was noted that the Club's activities emphasized members' involvement, participatory work and being treated same. Clubhouse ideology was also familiar to many interviewees. According to the research and observations, the staff supported the expressions of members' and took into account their views. According to the interviewees, this was done, but not everyone considered it as important.

The research produced topical and relevant information from the members' experiences of participation and useful feedback for the staff at Keski-Uudenmaan Klubitalo. The material used can be developed and maintained by client involved activities.

Keywords: Client of mental health rehabilitation, participation, sense of community, social rehabilitation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	SOSIAALIHUOLTOLAKI	6
3	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ	7
4	KLUBITALO -Sosiaalisen kuntoutuksen ja yhteisöllisyyden toimijana.....	8
5	OSALLISUUS.....	12
6	AINEISTONKERUUMENETELMÄNÄ HAASTATTELU JA HAVAINNOINTI	16
7	HAASTATTELUN ANALYSOINTI JA TULKINTA.....	19
8	JÄSENTEN OSALLISUUDEN KOKEMUKSET KESKI-UUDENMAAN KLUBITALOLLA	22
9	OSALLISUUDEN KOKEMUKSET OSALLISUUDEN TASOJEN MUKAAN.....	28
9.1	Kuulluksi tuleminen.....	28
9.2	Tukea mielipiteen ilmaisuun	29
9.3	Näkemyksen huomioon ottaminen.....	30
9.4	Mukana päätöksenteossa	31
9.5	Vallan ja vastuun jakaminen	31
10	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	33
11	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	34
	LÄHTEET	39
	LIITE 1 HAASTATTELURUNKO	41

1 JOHDANTO

Uusi sosiaalihuoltolaki (L 1301/2014) on selkeyttänyt aikuissosiaalityön toimintatapoja ja yhdistää palvelut sosiaalisen kuntoutuksen palvelukokonaisuudeksi. Laissa mainitaan osallisuuden edistäminen ja tukeminen. Tämä tarkoittaa työtapojen kehittämistä lain kehottamaan suuntaan. Tärkeää olisi siis saada selville, kuinka asiakkaat kokevat osallisuuden ja sen tukemisen.

Kokemus osallisuudesta kehittyy, kun ihminen kuuluu tai liittyy sellaiseen ryhmään tai toimintaan, jossa tulee hyväksytyksi ja ymmärretyksi ja jossa voi jakaa omia kokemuksiaan tai tunteitaan. Osallisuuteen liittyy olennaisena yhteyden luominen ja säilyttäminen toisiin ihmisiin, toimintoihin ja sellaisiin asioihin, jotka kokevat merkityksellisiksi. (Nordling 2017.)

Tutkimuksen kohteena on mielenterveyskuntoutujat ja heidän osallisuuden kokemuksensa. Työelämäyhteistyökumppaniksi valikoitui yhtenä sosiaalista kuntoutusta järjestävänä tahona Keski-Uudenmaan Klubitalo. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi muodostuivat: Miten mielenterveyskuntoutuja kokee osallisuutensa Keski-Uudenmaan Klubitalolla? Mitä osallisuuteen kuuluu mielenterveyskuntoutujan näkökulmasta? Tavoitteena on saada jäsenten kokemukset ja ääni kuuluviin sekä tuottaa tietoa henkilökunnalle työn kehittämisen tueksi sosiaalihuoltolain mukaisesti. Aihe on ajankohtainen, koska asiakkaan osallisuutta korostetaan kyseisessä laissa. Laadullisen tutkimuksen menetelmänä on käytetty haastattelua ja havainnointia.

Klubitalot ovat mielenterveyskuntoutujien matalan kynnyksen yhteisöjä, jotka muodostuvat jäsenistä ja henkilökunnasta. Niissä tarjotaan jäsenille työpainotteista toimintaa ja vertaistukea heidän omien tarpeidensa mukaan. Toiminta perustuu kansainväliseen Fountain House Klubitalo -toimintamalliin. Mallin tavoitteena on elämänlaadun parantaminen, sairaalahoitajaksojen vähentäminen sekä työelämään palaamisen tukeminen. Työpainotteista päivää suunnitellaan, kehitetään ja toteutetaan tasavertaisesti jäsenten ja henkilökunnan kesken. (Suomen Klubitalot ry.)

Toimintaa ohjeistaa Klubitalojen tunnuslause ”*Unelmamme on, että jokainen mielen-terveyskuntoutuja voisi toteuttaa itseään kykyjensä mukaisesti ja olisi arvostettu ja tasavertainen kansalainen, ystävä, naapuri, työkaveri tai opiskelutoveri*” (Hänninen 2016, 4).

Kiinnostuimme Keski-Uudenmaan Klubitalotoiminnasta jo siellä suoritettujen opiskelutehtävien ja harjoitteluiden myötä. Mielenkiintoista oli havaita yhteisöllisyyden ja avoimuuden olevan ulkopuolisenkin aistittavissa. Klubitalolaiset ottivat innolla opinnäytetyöideamme vastaan, ja yhteistyö on ollut todella sujuvaa.

2 SOSIAALIHUOLTOLAKI

Uusi sosiaalihuoltolaki tuli voimaan 1.4.2015. Laki vahvistaa mm. asiakkaan yhdenvertaisuutta, painottaa hyvinvoinnin edistämistä sekä varhaista ja ennaltaehkäisevää tukemista. Yleiseen tukeen panostamalla, erityisen tuen tarve vähenee. Sosiaalinen kuntoutus mainitaan ensimmäistä kertaa uudessa sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalihuoltolaissa sosiaalinen kuntoutus on määritelty seuraavasti: *sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi* (L 1301/2014).

Perinteisesti lakiin on kirjattu lakisäätteisiä palveluja, joita kunnan tulee järjestää. Uusi sosiaalihuoltolaki on kirjoitettu tarvelähtöiseksi. Sosiaalipalveluiden on tuettava ihmisen arjen sujumista ja annettava heille mahdollisuus toimia yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalihuollon asiakkaat ovat usein asiakkaina monella eri saralla. Kun asiakkuuksia on moneen suuntaan, on sosiaalisella toimintakyvyllä suuri merkitys. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan kunnan sosiaalihuollon tulee suunnitella sosiaalinen kuntoutus toimivaksi kokonaisvaltaiseksi kokonaisuudeksi eri toimijoiden järjestämien palveluiden kanssa. (Palola 2012, 30–34.) Sosiaalisen kuntoutuksen lisäksi uudessa sosiaalihuoltolaissa on ensimmäistä kertaa huomioitu näkyvästi myös mielenterveys- ja päihdetyö osana sosiaalipalveluja (Krank 2015).

3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää jäsenten osallisuuden kokemuksia Keski-Uudenmaan Klubitalolla mielenterveyskuntoutujan näkökulmasta. Tärkeää on selvittää myös, mitä kaikkea osallisuus voi mielenterveyskuntoutujan mielestä olla. Osallisuuden tukeminen ja huomioiminen ovat keskeinen osa ohjaajan ammatillisuutta. Osallisuus ja sen kokeminen, lisää elämänlaatua ja vahvistaa ihmisen itsetuntoa sekä voimavaroja. Tutkimuksen tavoitteena on löytää kehittämiskohteita toiminnan parantamiseksi.

Keski-Uudenmaan Klubitalon yksi suurimmista prosesseista oli vuonna 2016 alkanut akkreditointi. Kansainväliset yhdessä sovitut laatusuositukset toimivat ohjeina jäsenille ja henkilökunnalle sekä ohjeistavat talon kaikkea toimintaa. Laatusuositukset edellyttävät, että Klubitalo on paikka, joka antaa jäsenelle mahdollisuuksia sosiaaliseen yhdessäoloon, vertaistukeen ja kuntoutumiseen sekä kunnioittaa heitä. Akkreditointiprosessissa itsearvioitiin Keski-Uudenmaan Klubitalon omaa toimintaa suhteessa 37 toimintaperiaatestandardiin. Kolmen vuoden laatusertifikaatti myönnettiin 24. tammikuuta 2017. Laatustandardien mukainen toiminta tulee olla asiakaslähdistä, yhdenvertaista ja osallisuutta tukevaa, kuten sosiaalihuoltolaissa veloitetaan. Tutkimuksen tavoite ja tehtävä on selvittää, kokevatko myös jäsenet asian näin.

4 KLUBITALO -Sosiaalisen kuntoutuksen ja yhteisöllisyyden toimijana

Suomessa toimivien 25:n Klubitalon kattojärjestö on Suomen Klubitalot ry. Se on yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka tukee ja kehittää Klubitalojen toimintaa ja toimintatapoja sekä edistää mielenterveyskuntoutujien sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Sen tehtävänä on informoida Klubitaloja sosiaali- ja terveyslakien sekä säädösten muutoksista ja vaikutuksista. Suomen Klubitalot ry ylläpitää omaa laadunseuranta-menettelmää. Kansainvälinen yhteistyö on myös tärkeä osa sen toimintaa. (Suomen Klubitalot ry.) Klubitalojen kansainvälinen kattojärjestö on Clubhouse International. Klubitaloja on 30:ssä eri maassa lähes 400. (Suomen Klubitalot ry. Kansainväliset verkostot.)

Keski-Uudenmaan Klubitalo sijaitsee Järvenpäässä, hyvien kulkuyhteysien päässä. Kävijöitä talolle tulee Järvenpään lisäksi lähikunnista. Tutustumiskäynnin ja alkuhaastattelun jälkeen kävijästä tulee Klubitalon jäsen. Jäsenyys tuo vertaistukea ja on sosiaalisesti kuntouttavaa. Jäsenellä on mahdollisuus syödä edullinen lounas, osallistua erilaisiin ryhmiin sekä yhdessä suunniteltuihin virkistysmatkoihin. Keski-Uudenmaan Klubitalon työpainotteinen päivä sisältää taloon liittyviä päivittäisiä tehtäviä. Työskentely on vapaaehtoista ja osallistuminen ryhmiin sekä toimintaan on riippuvainen jäsenen omista voimavaroista. Lisäksi Klubitalon henkilökunnalta saa tukea tulevaisuuden suunnitteluun. Klubitalon vahvuuksia ovat yhdessä tekeminen, uusien asioiden oppiminen ja yhdenvertaisuus. Aktiivijäsenenä voi olla niin kauan kuin kuntoutuja itse haluaa ja kokee tarpeelliseksi. (Keski-Uudenmaan Klubitalot ry.)

Talon ilmainen jäsenyys on tarkoitettu 18–64 vuotiaalle mielenterveyskuntoutujille (Keski-Uudenmaan Klubitalot ry.). Mielenterveyskuntoutuja on henkilö, jolla on jokin hallinnassa oleva mielenterveyden sairaus ja josta henkilö on toipumassa (Mielenterveyden keskusliitto. Käsitteitä mielenterveydestä). Jokaisen kuntoutujan parane- mis- ja muutosprosessi on omanlaisensa. Siihen vaikuttavat omat voimavarat sekä itse asetetut tavoitteet. Paras asiantuntija omassa elämässään ja kuntoutumises-

saan on mielenterveyskuntoutuja itse. Mielenterveyskuntoutuja tarvitsee aikaa ja tukea kokemustensa ja elämäntilanteensa ymmärtämiseksi ja selkeyttämiseksi. Tärkeitä tukia voivat olla vertaistukiryhmät tai kuntoutuskurssit, joilla voi verrata kokemuksiaan muiden kanssa ja saada lisätietoa kuntoutumisprosessista. Mielenterveyskuntoutujalle on oleellista saada olla tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja se, että hänen kokemuksiaan arvostetaan sekä tuetaan. Mielenterveyskuntoutuja toivoo saavansa kuntoutuksesta vahvistusta itsetuntoon ja tukea itsensä hyväksymiseen sekä toivoa ja vertaistukea. Haastava elämäntilanne tuo tuen tarpeen myös perusarjen hallintaan sekä vuorovaikutussuhteisiin. Tärkeänä asiana koetaan myös tieto ja ohjaus mahdollisuuksista opiskeluun ja työntekoon. (Mielenterveyden keskusliitto. Kuntoutuminen.)

Keski-Uudenmaan Klubitalolla jokainen voi tuntea itsensä tervetulleeksi ja tarpeelliseksi ja tulla hyväksytyksi omana itsenään. Päivittäisten töiden lisäksi Klubitalolta saa halutessa tukea ja kannustusta siirtymätyöhön tai opiskeluun. (Keski-Uudenmaan Klubitalot ry.) Keski-Uudenmaan Klubitalo on mukana Diagnosis Free Zone-Leimautumisen vastaisessa kampanjassa. Kampanja antaa kasvat mielen-terveysongelmille ja sen tavoite on vähentää niihin liittyviä ennakkoluuloja, syrjintää ja leimaantumista. Ajatuksena on, että mielenterveyskuntoutuja on muutakin kuin diagnoosi. (Suomen Klubitalot ry. Kampanjat.)

Yhteisöllisyys korostuu Keski-Uudenmaan Klubitalon toiminnassa. Jäseniä yhdistää halu tehdä, kokea ja olla yhdessä, vertainen toinen toiselleen. Me-henkisyys on paikan suurin voimavara. (Keski-Uudenmaan Klubitalot ry.) Yhteisöllisyys ja me-henkisyys, on havaittavissa Klubitalon jäsenen mielipidekirjoituksessa, ”*Klubitalo on minulle tärkeä paikka, jonne voin aina tulla omana itsenäni. Olen saanut tukea, ystäviä ja vertaisia. Klubitalolla on yhteisen olemisen ja tekemisen meininki, tunnelma josta en ole muualta löytänyt.*”. (Hänninen 2016, 4.)

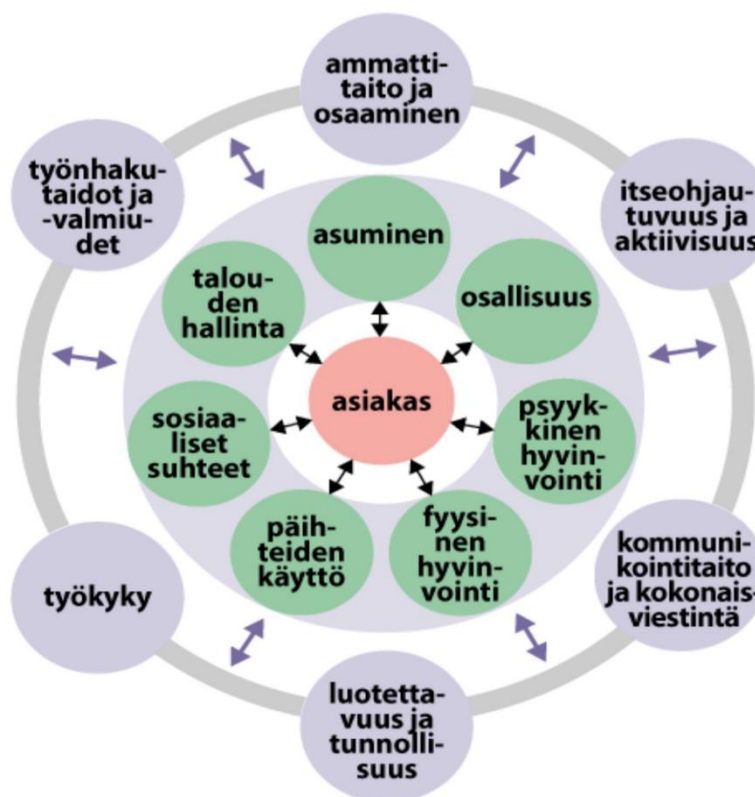
Yksilöt muodostavat yhdessä yhteisön, jossa heitä yhdistää jokin tehtävä tai päämäärä. Toimivaan yhteisöön voi tulla uusiakin jäseniä. Yhteisön jäsenten sosiaalinen pääoma muodostuu yhteisöllisyydestä. Yhteisöllisyys vaatii yhteisöltä keskinäistä

luottamusta ja vuorovaikutusta, avointa kommunikointia sekä osallistumista. Tärkeää on, että jokainen jäsen kokee itsensä hyväksytyksi, tarpeelliseksi ja arvokkaaksi sekä kuuluvansa tähän yhteisöön. (Edu. Yhteisöllisyys.)

Yhteisölliseen ja monella tapaa kuntouttavaan Keski-Uudenmaan Klubitalon toimintaan ohjaututaan eri hoito- ja koulutustahojen kautta, mutta myös toisten jäsenten suosittelemana. Klubitalo ei kuitenkaan ole hoitopaikka, mutta sen sosiaalinen yhteisöllisyys on korvaamaton kuntouttaja. (Keski-Uudenmaan Klubitalot ry.) Kuntoutus on ihmisten toimintakyvyn, terveyden ja osallistumisen mahdollistamista ja ylläpitämistä, ja sillä ehkäistään parhaimmillaan syrjäytymistä. Kuntoutukseen osallistuvat kuntoutujan lisäksi hänen lähellään toimivat ihmiset. Kuntoutus on moniammatillista toimintaa ja se on muuttunut lääketieteellisestä ammattilaisten tekemästä työstä ihmistä itseään osallistavaksi ja hänen hyvinvointiaan kehittäväksi toiminnaksi. (Autti-Rämö & Salminen 2016, 14–15.) Kuntoutuminen on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, ja se perustuu kirjalliseen kuntoutussuunnitelmaan. Kuntoutumisen tavoitteet asetetaan kuntoutujan omista lähtökohdista ja tarpeista, ja ne sitouttavat ja motivoivat kuntoutujaa muutokseen. Kuntoutuksen tavoitteiden määrittely on ongelmanratkaisua, jossa kuntoutuja etsii itselleen sopivia yksilöllisiä keinoja edistämään kuntoutumistaan. Kuntoutuja tulee siis osallistaa oman kuntoutuksensa suunnitteluun ja tavoitteiden asetteluun. Osallisuus tarkoittaa aitoa mukana oloa, osallistumista ja työntekijän kanssa yhdessä toimimista. (Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 225–226.) Asiakslähtöinen ja dialoginen työtapa antaa asiakkaalle yhdenvertaisen aseman työntekijän rinnalla. Kuntoutuja tuo esiin ongelmia, joihin etsitään yhdessä ratkaisuja. (Karhula ym. 2016, 229.)

Kuntoutuksen neljä osa-aluetta ovat sosiaalinen, ammatillinen, kasvatuksellinen ja lääkinnällinen. Näistä neljästä Klubitalon toiminta tarjoaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus lisää kuntoutujan toimintakykyä sekä kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista ja vuorovaikutussuhteista. Sosiaalisen kuntoutuksen pyrkii palauttamaan vaikeasti syrjäytyneitä osalliseksi yhteiskuntaan. Mielensterveyskuntoutujat ovat yksi sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmistä. (Juvonen-Posti, Lamminpää, Rajavaara, Suoyrjö & Tötterman 2016.)

Koska sosiaalinen kuntoutus on huomioitu uudessa sosiaalihuoltolaissa ensimmäistä kertaa, on sen tuomat vaatimukset otettava huomioon käytännön työssä. Ammatillisille on käytännöntyön tueksi kehitelty erilaisia työvälineitä, niistä asiakastarvelähtöinen malli on yksi hyvä esimerkki (kuva 1). Asiakasta lähellä oleva kehä sisältää sosiaalista kuntoutusta ja ulommalla kehällä on työelämään siirtymiseen liittyvää kuntoutusta. Malli kertoo ydinasioita, joihin sosiaalisessa kuntoutuksessa tulee kiinnittää huomiota ja sen perusteella voidaan suunnitella asiakkaalle kuntoutuspolkua. (Salminen, Järvikoski & Härkäpää 2016, 32–33.)

KUVA 1. Asiakaslähtöinen malli sosiaaliseseen kuntoutukseen (Salminen ym. 2016.)

Meriluodon ja Marila-Penttisen (2015b, 40–42) mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa osallisuus tarkoittaa asiakkaan kuulemistä suunnitteluvaiheesta päätöksentekoon. Työntekijälle se tarkoittaa työtappaa, jossa hän jakaa valtaansa ja aidosti kysyy asiakkaan toiveita, ja niihin pyritään yhdessä vaikuttamaan. Työntekijä ei ole ainoa, joka tietää miten pitää toimia. Osallisuuden mahdollisuus voimaannuttaa asiakasta, ja voimaantunut ihminen jaksaa ja haluaa löytää ratkaisuja tilanteensa muuttamiseen.

5 OSALLISUUS

Osallisuus tuottaa osallisuuden kokemuksia ja se tarkoittaa yhteenkuulumisen tunnetta sekä mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin. Onnistuneet kohtaamiset rakentavat osallisuutta, ja osallisuus tarvitsee osallistumista toteutuakseen. Osallisuutta edistetään luomalla ja tarjoamalla osallistumismahdollisuuksia, ja tämä on varsinkin ammattihenkilön velvollisuus. Jos osallisuutta toimintaan kuitenkin edellytetään, saatetaan aiheuttaa osattomuutta. Ihminen ei osallistu, jos ei koe yhteisöä omakseen ja mielipiteitään tärkeiksi, ja pakottaminen osallistumiseen voi kuormittaa yksilöä ratkaisevasti. Osallistumisesta kieltäytyminen on myös osallisuutta ja sen tulee aina olla mahdollisuus, ei velvollisuus. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 9, 11 17.)

Osallisuuden ja sen kokemisen edistämisessä on tärkeää vallan jakaminen. Osallisuuden tunne ja kokemus vahvenevat, kun valtaa jaetaan enemmän. Vaikuttamismahdollisuuksien järjestämisessä on tärkeää avoimuus ja rehellisyys, mutta ammattihenkilön on myös osattava rajata asiat, missä hän tekee päätöksen itse. (Meriluoto ym. 2015a, 39–41.) Vallan jakaminen voi olla ammattihenkilölle haastavaa ja siihen tarvitaan asenteen muutosta (Meriluoto ym. 2015a, 44).

Osallisuutta on helpompi hahmottaa, kun pohditaan sen vastakohtaa osattomuutta. Osattomuuden tunne syntyy, kun henkilön ei tule kuulluksi ja hänen kokemukset mitätöidään arvottomina. Osattomuutta voi myös kokea, kun jää ulkopuoliseksi, eikä ole mahdollisuutta liittyä ryhmään tai siihen ei huolitata. (Meriluoto ym. 2015, 7–8.)

Osallisuuden tunne syntyy, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön ja voi toimia siinä oman kiinnostuksensa mukaan. Osallisuuteen liittyy tunne oman toiminnan ja ajatusten merkityksestä ja vaikutuksesta. Kokemuksen yhtenä edellytyksenä on tunne kuulluksi tulemisesta ja omien kokemusten tuntemisesta merkityksellisiksi. Yhteisössä osallisuuden tunne ilmenee jäsenten arvostuksena, yhdenvertaisuutena ja luottamuksena. Osallisuus jossakin yhteisössä tuo mukanaan mm. sosiaaliset

kontaktit, mikä vaikuttaa hyvinvointiin ja suojaa syrjäytymiseltä. (Meriluoto ym. 2015a, 7–8.) Ihmisillä on tarve olla osa laumaa ja halu ylläpitää ja rakentaa erilaisia sosiaalisia yhteisöjä. Arkipäivä koostuu kuulumisesta erilaisiin yhteisöihin, jotka ovat muodostuneet erilaisten toimintojen ympärille. Ympäriällä on paljon eri yhteisöjä, vaikka yksinäisyydestäkin paljon puhutaan. Ihmiset kuuluvat perheen, sukulaisten ja ystävien yhteisöihin. Naapurit ja asuinalue muodostavat yhteisön, ja kuulumme myös erilaisiin harrastusyhteisöihin ja yhdistyksiin. Työpäivä vietetään työyhteisössä tai opiskeluyhteisössä. Nettyhteisö ja sosiaalinen media ovat tämän päivän yhteisöjä. Siellä seurustellaan ja jaetaan asioita ihmisten kanssa, joita ei ehkä koskaan tavata. Tärkeää on ottaa yhteisöt huomioon sosiaalityössä, koska sosiaalityön perusta on nähdä ja ymmärtää ihminen toimijana omassa tilanteessaan ja toimintaympäristössään. (Pohjola 2015, 16–17.) Yhteisö on erityisen tärkeä yhteisön jäsenille. Yhteisön rikkaus on erilaiset yksilöt ja heidän jokaisen tuoma oma näkemys, mielipide ja osaaminen. Osallisuus toteutuu yhteisössä, mutta sen kokeminen tapahtuu jokaisessa itsessään. Yhteisöt toimivat sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistavana paikkana. Väyrysen, Kostamo-Pääkön ja Ojaniemen (2015, 321–322) mukaan tiettyihin yhteisöihin kuulumisen voi olla myös leimaava, varsinkin ulkopuolisten mielestä. Esimerkiksi sosiaalitukia hakevat ihmiset, lastensuojelun asiakkaat, työttömät, uskonnolliset yhteisöt, asunnottomat sekä mielenterveys- ja päihdeasiakkaat saavat valitettavasti vielä tänäkin päivänä osakseen negatiivista huomiota. Tämä voi johtua tietämättömyydestä, pelosta ja stereotyyppisestä ajattelumallista. Yhteisö ja sen toiminta ovat parhaimmillaan jäsenensä tuki ja turva sekä yhteenkuuluvuutta vahvistava tekijä. Yhteisöllisyys vahvistaa tunteen osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta.

Osallisuus ei siis ole käsitteenä yksiselitteinen, mutta teorioita siihen on kehitelty lukuisia. Lähestymme kysymystä Keski-Uudenmaan Klubitalon mielenterveyskuntoutujien osallisuuden kokemuksista Harry Shierin osallisuuden teorian avulla. Tämän vaihtoehdoisen teorian Shier on kehitellyt Hartin tikapuumallista, jossa hän jakaa osallisuuden viiteen eri tasoon. Osallisuuden tasomalli auttaa henkilökuntaa tarkastelemaan sekä omaa että työyhteisön toimintatapaa osallisuuden näkökulmasta (Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 231).

Karhula ym. (2016) ovat kuvanneet Shierin ja Thomasin osallisuuden teorioista muokailun mallin *Kuntoutujan osallisuuden portaat*. Osallisuuden porrasmallilla (kuva 1) kuvataan kuntoutujan ja henkilökunnan yhteistä yhdenvertaista toimintaa, vallan jakamista, samoja oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä kuntoutumista. Nämä vaikuttavat kuntoutujan osallisuuden tunteen kehittymiseen. Mallissa osallisuutta tarkastellaan kuntoutujan ja ammattihenkilökunnan välisenä vuorovaikutuksena (Karhula ym. 2016, 229–231.)

KUVA 2. Osallisuuden portaat (mukailtu: Shier 2001, Thomas 2002).

Shier (2001, 107–117) on luonut teorian tukemaan lasten osallisuutta. Teoriaa on kuitenkin sovellettu käytettäväksi myös silloin, kun tarkastellaan aikuisten kuntoutujien osallisuutta. Siksi sovellamme sitä aikuisiin mielenterveyskuntoutujiin, heidän osallisuutensa mahdollistamiseen ja ohjaajien käytännön työn kehittämiseen. Haastattelukysymykset on muotoiltu siten, että vastauksista ilmeni kaikki teorian tasot.

Teorian viisi tasoa ovat kuulluksi tuleminen, näkemysten ilmaisemisen tukeminen, näkemysten huomioon ottaminen, päätöksentekoon mukaan ottaminen sekä vallan ja vastuun jakaminen päätöksenteossa. Jokaisella tasolla on lisäksi kolme vaihetta,

jotka ovat avoimuus, mahdollisuudet ja velvollisuudet. Avoimuudella tarkoitetaan ohjaajan todellista halua toteuttaa jäsenen osallisuutta suunnitellulla tavalla. Mahdollistaminen ilmenee työyhteisön tarkastellessa omia toimintatapojaan. Onko toimintamalli jo valmiiksi osallisuutta tukevaa ja mahdollistavaa? Velvoittaminen mahdollistaa siirtymisen seuraavalle osallisuuden tasolle ja se tarkoittaa sitoutumista sovituihin toimintatapoihin ja niiden omaksumista osaksi omaa ammattitaitoa. (Shier 2001, 107–117.) Shier (2001, 107–117) painottaa mallin olevan hyvä työkalu ensiaskeleiksi, kun toiminnan suunnittelu osallisuuden tukemiseksi aloitetaan. Hän toteaa myös mallin palvelevan työskennellessä niin yksilöllisesti, kuin ryhmässä tai organisaatiossa. Tämä tutkimus tarkastelee osallisuutta Klubitalon ohjaajien ja jäsenten vuorovaikutuksen näkökulmasta, Shierin osallisuusteorian mukaan.

6 AINEISTONKERUUMENETELMÄNÄ HAASTATTELU JA HAVAINNOINTI

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme haastattelun, jolla koimme saavamme parhaiten tietoa jäsenten kokemuksista. Haastattelu on metodina joustava, ja tilanteessa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa vastaajan kanssa. Tilanteessa on helppo tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2012, 205.) Haastattelua tukevana menetelmänä käytimme havainnointia. Havaintoja tehtiin niin haastattelutilanteessa kuin harjoittelun ajanakin. Harjoittelussa havainnointi oli ns. osallistuvaa havainnointia. Eskolan ja Suorannan (1998, 99–100) mukaan osallistuva havainnointi tarkoittaa, että tutkija osallistuu yhteisön toimintaan ja tekee siitä samalla havaintoja. Havainnot kirjasimme oppimispäiväkirjaan. Haastattelutilanteessa havainnointi keskittyi erityisesti siihen, vastaako harjoittelun havainnot haastateltavan kokemuksiin. Haastattelua varten tehtiin haastattelurunko (liite 1), joka jaettiin viiteen teema-alueeseen osallisuuden portaiden mukaan. Kysymykset muotoiltiin niin, että vastauksista ilmeni haastateltavien osallisuuden kokemukset mahdollisimman laajasti ja että niistä löytyisi teorian osallisuuden portaiden eri tasot.

Haastattelulajiksi valitsimme yksilöhaastattelun, koska tutkimuksella tavoiteltiin yksilön kokemuksia ja ajatuksia. Myös anonymiteetti säilyi paremmin ja vastausten odotettiin olevan rehellisempiä. Lojaalisuus paikalle, henkilökunnalle sekä toisille jäsenille ei välttämättä vaikuttanut yksilön vastauksiin. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 61) toteavatkin, että yksilöhaastattelu on menetelmänä yleisin ja helpommin toteutettava.

Keski-Uudenmaan Klubitalo täyttää tänä vuonna 15 vuotta ja yhteisöön on liittynyt vuosien varrella noin 370 jäsentä. Päivittäin talolla käy noin 30 jäsentä. Haastatteluumme osallistui 17 jäsentä, joista 2 oli naisia ja 15 miehiä. Suuri määrä selittynee sillä, että olimme molemmat olleet Keski-Uudenmaan Klubitalolla harjoittelussa, ja hyvä luottamussuhde oli syntynyt puolin ja toisin. Ilmeisesti olimme tässä onnistuneet, koska eräs jäsen kommentoi: ”Eipä muuten kukaan muu oo saanut meitä näin liikkeelle, ku nää tytöt. Me halutaan kaikki auttaa teitä tässä”(8B).

Haastattelut toteutettiin viikolla 8/17 Järvenpäässä Klubitalolla klo 9–12 välisenä aikana yläkerran rauhallisessa neuvotteluhuoneessa. Haastatteluissa olimme molemmat läsnä, jolloin toinen johdatteli keskustelua, ja toinen kirjasi havaintoja. Haastattelut myös nauhoitettiin ja aineistoa kertyi 2 tuntia ja 53 minuuttia. Havaitsimme, että jäsenet eivät vaivaantuneet haastattelun nauhoittamisesta. Nauhoitusluvan kysimme kuitenkin jokaiselta ennen haastattelua.

Haastattelut aloitettiin määrittelemällä vastaajalle, mitä tarkoittaa kokeminen ja osallisuus. Määritteleminen oli tärkeää, koska ei ollut itsestään selvää, että ymmärsimme asiat haastateltavan kanssa samalla tavalla. Kokeminen määriteltiin sen hetkiseksi tunteeksi, minkä jokainen itse henkilökohtaisesti kokee ja ilmaisee. Kokemus on aistimus, josta voi jäädä hyvä mieli tai negatiivinen tunne, tai sitten se ei herätä mitään ajatuksia, eli se on neutraali. Osallisuus määriteltiin tunteeksi siitä, että saa vaikuttaa itseensä koskeviin asioihin, niiden suunnitteluun ja toteutukseen. Osallisuutta voi olla aktiivista ja passiivista mukana olemista. Se on yhteisöön kuulumista ja siihen liittyy yhdenvertaisuus, luottamus, mahdollisuus vaikuttaa sekä toisten arvostaminen. Osallisuuden vastakohta on osattomuus, mikä lisää syrjäytymistä.

Haastattelussa haasteenamme oli pelkkä kuuntelu, eikä jatkuva kommentointi ja keskustelun myötäily. Myös Hirsjärvi ym. (2008, 121) toteavat, että tutkimushaastattelussa tämä on riskinä aloittelevalle haastattelijalle. Hiljaisten hetkien täyttäminen lisäkysymyksillä on kuitenkin tarpeetonta, sillä haastateltavalle on suotava mahdollisuus ajatella vastausta. Tällaisissa tilanteissa tulee käyttää ei kielellisiä ilmaisuja, esimerkiksi nyökkäystä. (Hirsjärvi ym. 2008, 119–120.) Kuitenkin tärkeä haastattelutilanteessa oli haastateltavan kannustaminen ja kuuntelun osoittaminen, jotta haastateltava kokisi tilanteen turvalliseksi ja luontevaksi. Haastattelun aikana oli osattava tehdä selkeitä avoimia kysymyksiä, koska oli tärkeää varmistaa, että haastateltava oli ymmärtänyt kysymyksen tarkoituksen. Kielellisten vaikeuksien huomioiminen oli myös eettisesti tärkeä asia.

Mielenkiintoisia havaintoja olivat mm. yllättävät kielen tuottamisen vaikeudet ja asioiden sekä käsitteiden ymmärtämiset. Nämä eivät olleet aiemmissa kohtaamisissa välttämättä tulleet esille. Tämän takia juuri tarkentavat kysymykset tai asioiden selkeyttäminen oli haastattelutilanteessa tarpeen. Kiitokseksi ja pieneksi vaivanpalkaksi haastatteluun osallistumisesta annoimme jokaiselle lopuksi palkkion. Tämä pieni palkkio ei kuitenkaan ollut houkutin, vaan yllätys jokaiselle. Hämmästyksellemme se tuotti jäsenille paljon iloa ja oli merkitykseltään odotettua suurempi. Palkkion ja kiitoslahjan suuren merkityksen olimme havainneet jo, kun teimme opiskelutehtäviä ja järjestimme tapahtumia Klubitalolla, mutta silti asia yllätti meidät.

7 HAASTATTELUN ANALYSOINTI JA TULKINTA

Analysointi aloitettiin litteroimalla aineisto. Haastattelut oli nauhoitettu litteroinnin helpottamiseksi, koska haastattelutilanne ei ollut pelkästään kysymyksiin vastaamista, vaan avoimet kysymykset muodostivat siitä keskustelun. Litteroimme aineiston sana sanalta, myös oman osuutemme, koska keskustelu haastattelussa rönkyli ja osa vastauksista oli vaikeaselkoisia. Kokonaisvaltainen litterointi helpotti aineiston tulkintaa.

Litteroitua aineistoa kertyi 59 sivua. Fonttina ja fonttikokona käytimme Arielia 12 ja rivivälinä 1 ½. Litterointi tehtiin heti haastatteluiden jälkeen. Litterointivaihe oli hidasta ja aikaa vievää. Karkeasti arvioituna aikaa litterointiin käytettiin 5 työpäivää. Tarkasti tehty litterointi sekä aineiston lukeminen useaan kertaan, palautti haastattelutilanteen ja kyseessä olevan vastaajan hyvin mieleen ja teki näin aineistosta tutumman. Litterointivaiheessa huomasimme, että olimme haastattelutilanteessa tehneet aloittelijoille tyypilliset virheet mm. turhat kommentit sekä vastaustilanteessa kiirehtiminen. Tämä johtui kohdallamme selvästi kokemuksen puutteesta.

Hirsjärven ym. (2008,135) mielestä analysointi on tehtävä ripeästi haastattelun jälkeen, jos haastatteluissa ilmenee täydennettäviä kohtia. Nopea haastatteluaineiston tulkinta on inspiroivaa ja mahdollistaa tarpeellisten tietojen täydentämisen. Analysointitapa oli kvalitatiivinen sekä osittain kvantitatiivinen. Analyysin tarkoitus on tiivistää, järjestää ja jäsentää aineistoa niin, että sen informaatioarvo kasvaa (Eskola 2015, 194–198). Molemmat analysointitavat olivat tärkeitä ja täydensivät toisiaan. Tällöin erityisesti työelämätaho ja heidän tarpeensa tuli huomioiduksi, ja heidän on jatkossa helpompi esitellä tutkimuksen tuloksia esimerkiksi rahoittajille. Määrällisellä tiedolla saattaa olla suurempi informaatioarvo kuin laadullisella kirjoittelulla tiedolla.

Laadullisessa tutkimuksessa haasteena on, että aineisto ei suoraan tuota tutkimuksen tuloksia vaan haastattelun vastauksia on työstettävä, analysoitava ja tehtävä niistä oma tulkinta (Eskola 2015, 185–186). Tulkinnan koimme haasteelliseksi ja

aikaa vieväksi, koska siinä oli oltava eettisesti tarkka. Tärkeä oli säilyttää vastaajan ajatus ja lojaalisuus, eikä muuttaa sitä omaksi luuloksi. Tarkentavista kysymyksistä huolimatta kaikki vastaukset eivät välttämättä olleet selviä. Eskolan ym. (1998, 143–147) mukaan tulkinta itsessään on ongelmallinen vaihe, koska siihen ei varsinaisesti ole ohjeita, vaan se vaatii tutkijalta mielikuvitusta. Ilman ennakkokäsityksiä on analysoitava materiaali pelkistettävä, jotta asia saada yksinkertaistumaan. Kvalitatiivisessa analyysissä on muistettava, että tuotetussa tekstissä näkyy vain yksi näkökulma asiasta.

Samassa tutkimuksessa voi olla laadullista ja määrällistä aineistoa. Molemmat vastaavat samaan tutkimuskysymykseen, eikä niitä ole tarpeen pitää erillään. Määrällisessä tutkimuksessa analyysi kohdistuu lukuihin, tällöin aineisto on tiivistetty ja havainnollistettu kuvaamaan tuloksia numeraalisesti. (Tilastokeskus. Virtual Statistics. Tietoteoreettiset lähtökohdat.) Jotta saatiin kuvattua ja tulkittua aineistoa myös määrällisesti, veimme haastattelukysymysten vastaukset Excel-taulukkoon, ja saimme näin muodostettua prosentuaalista tietoa.

Etsimme aineistosta vastauksia tutkimuskysymykseemme osallisuuden kokemuksesta ja teorian eri tasojen näkyvyydestä. Teorian ja aineiston vuoropuhelun sujuvuus ei ollut yksiselitteistä ja välillä oli palattava teorian ydinajatuksen. Rantala (2015, 100–112) painottaakin aineiston lukemista useaan kertaan sekä tekstin ja teorian yhteensovittamista. Hänen mukaansa analyysin varsinainen ensimmäinen askel on litteroidun aineiston koodaus, joka yhdistää aineiston ja teorian. Laadullisessa tutkimuksessa koodi on lyhimmillään vain sana, ja se tiivistää sekä kuvaa aineiston ydinasian. Eskolan ym. (1998, 156–157) mukaan koodit voivat olla merkkejä ja keinoja, jolla aineistoa jäsennellään eri luokkiin.

Luokiksi muodostuivat osallisuus, yhteisö, näkemys, mielipide ja päätöksenteko sekä vastuu ja valta. Nämä käsitteet olivat kaikki osallisuutta ja liittyivät osallisuuden kokemiseen, kuljettaen myös teoriaa rinnallaan. Koodauksen teimme eri väreillä ja

sanoja sekä käsitteitä ympäröimällä. Koodattuja sanoja ja käsitteitä löytyi läpi aineiston, eikä vain tiettyjen ja oletettujen kysymysten alta. Aineiston analysointi oli haastavaa ja siihen oli palattava vielä työn loppusuorallakin.

Osallisuus ja osallisuuden kokemusten ilmeneminen Keski-Uudenmaan Klubitalolla esitellään tuloksissa runsain aineistolainauksin, koska tavoitteena oli saada vastaajien ääni kuuluviin. Tulkinnassa aineisto pyrittiin jakamaan eri luokkien mukaan, jotta kaikki käsitteet tulisivat mahdollisimman kattavasti esille. Tämän lisäksi aineistoa tulkittiin Shierin osallisuuden teorian tasojen mukaan. Tarkoitus oli tutkia miten teorian eri tasot näkyvät aineistossa ja Keski-Uudenmaan Klubitalon toiminnassa. Nämä tulokset tukevat toinen toistaa. Johtopäätöksiin on kiteytetty osallisuus ja sen kokeminen aineiston mukaan. Mitä oikeastaan onkaan mielenterveyskuntoutujien osallisuus ja kuinka ammattihenkilökunnan tulee ottaa se käytännössä huomioon.

8 JÄSENTEN OSALLISUUDEN KOKEMUKSET KESKI-UUDENMAAN KLUBITALOLLOLLA

Klubitalojen kansainvälisten laatusuositusten mukaan osallisuus on jäsenelle oikeus, ei velvollisuus. Jäsen saa päättää omien tarpeidensa mukaan, mitä Klubitalon toiminnalta haluaa. Tärkeää on kuitenkin kannustaa ja tukea osallisuutta, sillä talon toiminta vaatii niin henkilökunnan kuin jäsenienkin osallisuutta. Osallistumiseen on matala kynnyks, sillä talon työtehtäviä on monipuolisesti tarjolla ja tehtävistä suoriutumista tuetaan. (Suomen Klubitalot ry. Laatusuositukset.)

Aineistosta ilmenee, että vastaajien mielestä osallisuuden kokeminen on yhteisöön kuulumista, riippumatta henkilön elämänrytmistä ja muista häntä koskevista tekijöistä, mm. perhekuviosta, asuinpaikasta ja iästä. Vastaajat osallistuvat toimintaan omien voimavarojen, halujen ja aikataulujen mukaan ja omista asioista päättäminen tukee osallisuutta ja sen kokemista.

”Juu, tääl saa ite päättää, muuten ei siin mitään...kyl se on niin ku, et halua ite päättää ja onks se sit sitä osallisuutta se, kun saa itse tehä päätöksen siit, et tuleeks..” (2B)

”Tarkoitatko osallisuus...niin kun tota mä oon mukana täs porukas...et joo täs jokunen suht hyvä kaverikin on tullut..joo kyl se vaikuttaa.” (9B)

Osallistuminen on heidän mielestään omaehtoista, ja jokainen saa tulla taloon omana itsenään. Toimintaan osallistumista vaikeuttaa heidän mielestään, esimerkiksi jaksaminen ja mieliala.

”No, se on joskus semmonen, et pääseekö ylös, noi aamut on joskus vaikeita, voi mennä kymmeneenkin vaik ei hirveest aina väsyttäisikään niin se on stressaavaa se nouseminen...” (14B)

”Mikä vois vaikuttaa siihen osallisuuteen, niin...mul on välil täs niin vaikeita jaksoja, et mä en oo Klubitalolla voinut käydä ollenkaan.” (8B)

”Joskus on kun mä oon nukkunut huonosti yön, niin en oo jaksanu tulla tänne.” (11B)

”Semmonen ehkä et on pitkään tosi huonokuntoinen, jotain tällöstä ehkä...” (2A)

Aineistosta on pääteltävissä kuitenkin, että osallisuuden tunne on koettavissa, vaikka työtehtäviin ei varsinaisesti osallistu.

”Osallisuus, se on kyl vaikee...no, ehkä et täällä saa olla oma ittensä, jotenkin sillai, et on vaan oma ittensä ja sillä yleensä selviää.” (12B)

”No joskus on ollu semmosii päivii, et ei oo valinnut mitään työtehtävää et on vaan ollu ja niin jos on ollu jotenki väsyny tai muuten huono päivä tai jotain, et on vaan tullu käymään ja jutellu ihmisten kanssa ja silleen koska ei sitä pakko oo välttämättä ottaa.” (1A)

Aineiston mukaan vastaajien mielestä osallisuutta tukee toisten jäsenten vertaistuki työtehtävissä ja henkilökunnan kannustaminen. Toimintaan osallistumiseen vaikuttaa heidän mukaansa epävarmuus osaamisesta ja hyvät kulkuyhteydet Klubitalolle.

”...täs vois kysyä yhtä lailla, et onk se mitenkään ohjaajien asia, se menee vähän niin, että jäsenet ja ohjaajat, miten voidaan niin ku yhdessä työparina jäsenet ja ohjaajat auttaa tos asiassa.” (4B)

”Joo, tää on sellanen yhteisö, mis kaikki auttaa kaikkia ja ollaan niinku, samassa veneessä, niinku vertaisia toinen toiselle.” (11B)

”Aina joku kyllä auttaa ja niin sit saa tehtyä mitä pitikin.” (15B)

”Kai se on jos jännittää tai on epävarma, että osaako sen homman tehdä, sillon vähän jokaisella tulee, et haluuko lähtee yrittää. Vaikka nii on loppujen lopuksi aika helppoja, mut silti...” (3B)

”Pitäis jotain muuta miettiä sitten, se on kun tässä lähellä asuu, pystyn käymään, tietenkin jos asuis jossain eri paikkakunnalla ja tulis matkakuluja ni se hankaloittaisi, jos joutuu matkat maksamaan, tulee vähän liian kallis kulkea.” (7B)

Aineistossa korostuu valinnanvapaus työtehtävien suhteen, vastaajien mielestä tämä tukee osallisuutta. Heidän mielestä työnjakotilanteessa osallistumiseen ja mielipiteen ilmaisuun on mahdollisuus ja sitä tukee monella eri tavalla niin ohjaajat kuin toiset jäsenetkin.

”... mä oon silleen asennoitunut, et mä yritän edes yhden työn ottaa, mut kyl tietty joskus mietityttää, kun ei meinaa jollekin työlle löytyä tekijää, et mitäs nyt sitten tehdään, et pitäiskö mun siihen mennä, vaikkei oikein ehtiskään, mut ei se mua silleen ahista.” (2A)

”ai osallisuus, selvitäks vielä vähä.. no tota, et saaks päättää millon käy, no sekin oli lekurin toive, et kävis kaks kertaa..” (9B)

”...mun mielestä se on ihan oikeudenmukainen ja siitähän saa jopa, kieltäytyä jos halua, mul on aina ne vakkarit mitä mä otan, yleensä mä otan ne samat.” (12B)

Osa on myös sitä mieltä, että osallistuminen työtehtäviin on itsestä kiinni. Aineiston mukaan osallisuus koostuu mahdollisuudesta vaikuttaa ja olla mukana suunnittelusta päätöksen tekoon.

”...voisin ittekin joskus avaa suutani. Mun mielestä on nyt jäsenistä enemmän kiinni.” (3B)

”On se mukava, kun saa sanoa mitä haluaa tehdä ja kysytään sit mukaan.” (15B)

”Välillä, mut en mä oo pahemmin mitään ehdottanutkaan.” (1B)

”Kyllä sen sanoo uskaltaa, se on ihan totta, et ei ne sano niin että, jos joku tuo omii ideoita ni ei ne sitä hetkessä hylkää et ne mieltii, onko se toteutettavissa vai ei.” (12B)

Vaikka toimintaan osallistuminen on ajoittain väsymyksen tai voimattomuuden takia haastavaa, on yhteisö ja vertaistuki vastaajien mielestä niin tärkeä ja merkityksellinen, että paikalle kannattaa tulla.

”No, tää on tosi hyvä, koska jokainen saa tulla sellaisena kun on ja kaikki hyväksytään ja se on kiva, et saa ihmiskontaktii kun tulee tänne ja voi mennä juttelee jonkun kanssa.” (1A)

”Niin no kyl se on silleen, et niinku, kylhän se silloin kun käy, edelleen puhuis siitä kun ihmisii nähään ja vähän ehkä kokee tekevänsäkin.” (14B)

”No kyl se on semmosta niin ku päivään sellasta tietynlaista sisältö... Kyl se on aina niin kun ei oo osallinen työelämässä sillä tavalla ni tota kaipaa jotain mitä vois verrata niin kuin työyhteisöön. Niin täst saa jotain semmosta niinku sit se niinku voi sitä omaa toimintakykyänsä testata ja kaikkee siihen liittyvää.” (2A)

Osa vastaajista on sitä mieltä, että pelkkä yhteisöön kuuluminen ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa, tuo osallisuuden kokemuksen ja kuntouttaa heitä. He korostavat sosiaalista merkitystä, mikä heidän mielestään vähentää yksinäisyyttä ja lisää osallisuuden tunnetta. Monen mielestä vaihtoehtoa Klubitalon toiminnalle on vaikea löytää.

”Kyllä se on omasta mielestä kuntouttanut. Tähän päivään saakka olen jaksanut.” (15B)

”Kyl tää silleen, tääl on tää yhteisö ni mun mielestä lievittää sitä yksinäisyydentunnetta.” (2A)

”...tekemistä kyllä löytyy ja kaikkee, mutta mikä olis semmosta vähän niin kuin kuntouttavaa tai tommosta, niin se olisikin sitten taas kyllä aika mietinnän paikka, että löytäiskö sit mitään vastaavaa, niin sitten täytyis tosissaan sitä miettiä mistä ettii ja millälailaill tarvii sitä ja muuta niin, et kyl jos tätä ei olis, niin ois sit vähän niinku pallo hukassa jos tää yhtäkkii loppuis tää toiminta.” (2A)

”No kyllä sillä on suuri merkitys siihen, että jos olis vaan yksikseen kotona, niin kyllä sillä on sellanen lomaannuttava vaikutus, että kun on jossakin ryhmässä ja osallistuu yhteiseen tekemiseen, niin kyllä sillä on ihan selkeesti sellanen aktivoiva vaikutus.” (6B)

Aineiston mukaan vastaajien onnistumisen ja itsensä merkitykselliseksi tuntemisen kokemukset tukevat osallisuutta. Suurin osa on saanut ystäviä ja kokee yhteenkuuluvuutta toisiin jäseniin.

”Kyllä mun mielestä ja sitten kun tekee noita töitäkin vähän täällä niin saahan siitäkin semmosta kokemusta ja onnistumisen tunteita ja tällästä. (1A)

”Kyl mä luulen, et siit tulee ittelle hyvä mieli, et käy ja tapaa kavereit ja tekee työtehtäviä, kyl se auttaa” (2B)

”Onhan täällä niin kuin tuttuja tai kavereita sillai, että on mukava tulla paikalle.” (3B)

”Joo, tota on tässä jokunen suht hyvä kaverikin tullut.” (9B)

Aineistosta ilmenee sosiaalisen kanssakäymisen tärkeys ja vastanneiden halu olla osallisena jossakin. Osallistuminen toimintaan on antanut myös hiljaisille jäsenille äänen ja paikan.

”No, ei jää ainakaan neljän seinän sisälle, et se on ihan totta.” (12B)

”No olisin vaan kotona, jos ei tällästä paikkaa olis niin eihän täällä sitten vois käydä.” (6B)

”No on tää ainakin, että miten tän nyt sanoisin, enemmän ihmisen kanssa tekemisissä ollu, tullu se että mähän olin alkuun tosi hiljanen täällä, en puhunut mitä nää nyt on sanonut, et aika yksikseen istui, on tuonut lisää sosiaalisuutta, yksin olin ja hiljainen ihminen olin, niin ainakin sitä on tuonut...Kyllä mä oon nähnyt sen, että tää sosiaalinen puoli ehdottomasti tullut.” (3B)

”Kyl mä sitä ajattelen, et tääl mä voin olla mukana täs yhteisös ja tää yhteisö hyväksyy mut just kun mä oon.” (15B)

Aineiston mukaan osallisuuden kokemusta lisää se, että henkilökunta on oppinut tuntemaan jäsenten vahvuudet ja erilaiset osaamiset, ja tarjoavat sen mukaan tarvittavaa tukea, sopivia työtehtäviä ja haasteita jakamalla vastuuta.

”Joo, kyl tosi hyvin, että kannustaa eteenpäin, ne tietää jostain ja suhtautuu..”(2B)

”Mä en aina oikein oo varma uskallanko tehdä uusii juttui, mut tääl kyl sit neuvotaan ja luotetaan, et homma toimii.” (1A)

”Kyllä, kyllä ne sellasii ihmisii aktivoi, jotka ei muuten lähtis tekemään mitään, se on hyvä asia...” (4B)

”Joo, oon muuten saanu olla päällepäsmärinä tääl kun henkilökunta piti koulutusta. Kyl se vähä jännitti, mut meni hyvin.” (4B)

Klubitalon toimintaan osallistuminen tuo vastaajien mielestä rutiinia ja tekemistä päivään sekä antaa syyn lähteä aamulla liikkeelle. Vaikka vastaajille on paikkaa suositeltu, aineistosta ilmenee, että osallistumiseen ei ole velvoitetta.

”Otan siis välillä osaa hommiin ja mulla on vähän sellainen elämäntapakin, että mä herään aikaisin aamulla, ihan kuin lähtisin duuniin kun mä tuun tänne.” (4B)

”No on se tosi paljon koska se on silleen kun en oo töissä enkä opiskele ni tota on jotain sellasta arkiviikolla sellast ohjelmaa, et pitää aamulla herätä ja lähteä johonkin ja silleen että.” (1A)

”No se tuo tiettyä rutiininomaista ajankäyttöä ja rytmiä arkipäivään ja tietyllä tavalla jonkinlaista turvallisuutta myös.” (6B)

”Mä oon saanut tavallaan niin kuin päivärytmin täällä ja tääl on vähän samantavalla ajattelevii ihmisii ja samantavalla harrastavii ihmisii...”(8B)

Näkemyksen huomioiminen, mielipiteen ja ideoiden ilmaisemisen tukeminen sekä arvostaminen, ilmenee aineistosta vastaajien positiivisena mielipiteenä henkilökuntaa kohtaan. Vastauksista ilmenee halu kuulua yhteisöön, mikä on myös edellytys osallisuuden kokemiselle.

”Kyl aina kysytään, se on sellanen tapa täällä. Mä kerran keksin yhden retkipaikan ja se kyl sit saatiin oikeesti järjetyy.” (1A)

”Must on tuntunu, et ku kerron asioita ni ne kyl otetaan tosissaan.” (11B)

”Aina kysytään, mut ei välttämättä kaikki kerro.” (10B)

” Ei tuu mieleen, tai no osallistun tehtäviin ja oon mukana, aika paljonkin oikeestaan, et oisko se, se on varmaan sitä et halua osallistua tai ehkä...” (10B)

”Osallisuus...se mua pitää täs elämäs mukana. Sen mä vaan sanon, mä halusin tulla kun mulle kerrottiin kerran siitä, et on tällänen klubi ja sitä kävin tutustuu, niin sit mä aloin käydä sielä...” (11B)

9 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET OSALLISUUDEN TASOJEN MUKAAN

9.1 Kuulluksi tuleminen

Keski-Uudenmaan Klubitalon työvalmentajan mukaan kuulluksi tuleminen on sitä, että jäsen kokee voivansa ja uskaltavansa ilmaista omia mielipiteitään, sekä kokee vuorovaikutuksen vastavuoroiseksi toisten ihmisten kanssa. Kuulluksi tulemisen kokeminen vähentää yksinäisyyttä ja lisää halukkuutta kuulua Klubitalon yhteisöön. Jäsenen tarpeet kuullaan ja otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. Päivärytmi ja työnjakotilanne on suunniteltu niin, että jokainen voi ilmaista minkä tehtävän haluaisi tai jaksaisi tehdä. Jäsentä kuullaan myös silloin, kun hänen voimavaransa ei osallistumiseen riitä. (Työvalmentaja Pirjo Redsven, henkilökohtainen tiedonanto 22.6.2017) Haastatteluaineistosta ilmenee kuulluksi tulemisen ja yhteisöllisyyden suuri tarve kysyttäessä muiden jäsenten ja Klubitalon merkitystä sekä vaihtoehtoista toimintaa Klubitalolle. 80 % haastateltavista ovat sitä mieltä, että yhteisöön kuuluminen ja Klubitalossa käyminen tuovat päivään tekemistä, rutiineja ja rytmiä. Saman verran haastateltavista ovat sitä mieltä, että Klubitalolla käyminen vähentää yksinäisyyttä.

”No tietenkin sitä, jos täällä ois yksin, niin ei ois mitään ryhmän vaikutusta ja siin on se vertaisuus ja sitten sellanen yhteisöllisyyden tunne.” (6B)

”No, joo semmosta juttuseuraa on, on joo ystäviä tullut.” (13B)

”Se on nyt, tääl saa kyllä paljon, tääl saa uusia kavereit ja onhan täällä hyvä henki ja tosi kivaa” (2B)

”Hyvä kysymys, en tiedä olisinko edes terveiden kirjoissa, jos ei tätä taloa olisi, hyvä kysymys.” (4B)

”No, et ois se aika köyhää olla kotona, tai vaik kapakassa istuu.” (5B)

”Varmaan olisin vaan kotona ja näkisin kavereita ja kävisin joskus jossain ja oishan se aika tylsää silleen, kun on niin kun eläkkeellä tavallaan, kuitenkin niin, jos ei ois mitään niin se olis aika tylsää jotenkin.” (1A)

”Mä silleen ajattelin asiaa, et mä kysyin sitten, että minkä Klubitalo velvoittaa? Sanottiin, että se ei velvota, se oikeuttaa. Mä oon saanut tavallaan niin kuin päivärytmin tääl ja tääl on vähän saman lailla ajattelevii ihmisii ja saman lailla harrastavii ihmisii...” (8B)

9.2 Tukea mielipiteen ilmaisuun

Klubitalon työpainotteiseen päivään kuuluu työnjako aamulla ja keskipäivällä. Työnjakotilanteessa voi tuoda esille mielipiteitään ja toiveitaan Klubitaloon liittyvissä asioissa. Työvalmentajan mukaan tilanteessa pyritään tukemaan kaikkien osallisuutta antamalla mahdollisuus puheenvuoroon. Hiljaiset jäsenet huomioidaan ja heitä kannustetaan mukaan. (Työvalmentaja Pirjo Redsven, henkilökohtainen tiedonanto 22.6.2017) Vastauksista ilmenee, että mielipiteitä saa tuoda esille työjakotilanteen lisäksi mm. kaikille avoimessa Klubikokouksessa.

”On siellä helppo puhua, että eihän siinä mitään ihmeellistä oo, yleensä se vaan tahtoo olla niin, et on ne vakiintuneet hommat jokaiselle, et samat ihmiset tekee aina samat homma, mutta no on siinä nyt pientä vaihtelua. Ihan työnjakotilanne on ihan, ei siinä mitään stressaavaa tai ahdistavaa ole, että siihen kun tottuu, että joka päivä jotain tekee, niin sitten siihen tietää valmistuu.” (6B)

”Kyl se välil ehkä sydän lyö hakkaa kovempaa. En mä osaa sanoa, mut välil sit kun on liikaa porukkaa, mikä on välil ihan hyvä juttu, mut sil alkaa välillä tulee sellanen ahdistunut olo välillä.” (1B)

”Mä en oo koskaan mennyt taululle. En mä tiedä jännittääks se, mut en mä haluu mennä siihen pälisteltävax, vaikka tuttujahan nää on täällä, mut en mä vaan halua sinne mennä.” (3B)

”Mä otan aina sellasen minkä mä osaan...” (12B)

”No mä en siinä oo silleen ollu, nyt että mä lähen aamulla, juon kahvit ja sit lähen töihin, et jos mä käyn täällä tai jotain. Tai sit on silleen, et mä en oo viittinyt tehä mitää, et mä oon vaan jotain lukenu tai jotain.” (13B)

Havaintomme mukaan henkilökunta kannustaa ja tukee jäseniä ehdottamaan aiheita jo ennen Klubikokousta. Aineiston mukaan neljäsosa haastateltavista on sitä mieltä,

että osallistuminen ja mielipiteen ilmaisu ovat jäsenestä itsestä kiinni. Viidesosa on sitä mieltä, että tarvitsee tähän henkilökohtaista tukea.

”Tukee ihan hyvin, joskus ne ei aina kerkii kun on hommia, mut kyl ne aina auttaa.” (7B)

”Niin kyllähän ne vähän niin kuin kannustaakin, mut toi vertaistyötoiminta on niiku aika tärkeä, niin sä tiedät et meillä töissä pyritään siihen, et kuntoutuja neuvoo kuntoutujaa.”(8B)

”Kyllä niin on tapahtunut, niin minusta tuntuu.” (11B)

”Jonkin verran kyllä, aika paljonkin oikeastaan.” (10B)

”Kyl ne niinku sillai, miten sen nyt sanois, et ni ku kyl ne huomioi kaikkii ja niiden kans pystyy, jos haluaa, niin puhumaan ja muuta et...” (12B)

”No tohon mä en oikein osaa vastata...No, kyllä joo, et lippu ylhäällä.” (13B)

9.3 Näkemysten huomioon ottaminen

Näkemysten huomioon ottaminen ja osallisuus ovat tärkeä osa Klubitalon yhdenvertaista toimintaa. Mm. harjoittelijoiden haastatteluun, ohjaamiseen ja arviointiin osallistuvat myös jäsenet tasavertaisina toimijoina. Keski-Uudenmaan Klubitalon toimintakulttuurissa on vahvana ajatus jäsenlähtöisestä ja osallistavasta toiminnasta. (Pirjo Redsven, henkilökohtainen tiedonanto 22.6.2017) Puolet haastatteluun osallistuneista ilmaisevat, että heidän näkemyksensä ja ideansa otetaan vastaan. Tulkitamme ja havaintojemme mukaan näkemysten ilmaiseminen on avoimen ilmapiirin johdosta milloin tahansa mahdollista ja henkilökunta tukee jäseniä siihen.

”Kyllä, se on yks tän Klubitalon ajatus.”(4B)

”Kyllä mun mielestä, aika pitkälle silleen avoin ilmapiiri. Ei sit tietenkään aina sit toteuteta niin, kun ei oo mahdollisuutta.”(2A)

”Kyllä niitä kysellään, en sano, että säännöllisesti, mutta silloin tällöin, mut melkein kukaan ei koskaan avaa suutaan, siinä on se isoin ongelma.” (3B)

”No mä en nyt oikeen tiä, koska mä en niin ku säännöllisesti käy. Mitäs tos on nytkin, täs on useempi viikko kun mä oon täällä käynyt viimeks.” (12B)

9.4 Mukana päätöksenteossa

Haastateltavien mielestä päätöksenteossa mukana oleminen Keski-Uudenmaan Klubitalolla tarkoittaa sitä, että jäsenet saavat itse päättää oman arkipäivänsä kuluista mm. käyntipäivien määrästä ja pituudesta sekä päivittäisistä työtehtävistä. Jäsenet saavat olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa talon kaikkea toimintaa mm. lounaslistaa, retkiä ja tapahtumia sekä erilaista ryhmätoimintaa. Aineinto tuki harjoittelussa tekemiämme havaintoja. Työvalmentajan mukaan jäsenet ja henkilökunta yhdessä päättävät talolle kutsuttavista eri alojen luennoitsijoista. Lähes viikoittainen Klubikokous on tilaisuus, jossa yhdessä keskustellaan ja tehdään päätöksiä. Myös Klubitalon hallituksessa on mukana jäsenedustajia varsinaisena jäsenenä. (Työvalmentaja Pirjo Redsven, henkilökohtainen tiedonanto 22.6.2017)

”No jos tulee ajoissa talolle, niin saa usein sen mitä haluukin ottaa, sit monta kertaa joku tietty on niin suosittu, et ei aina saa sitä mitä halua. Aika hyvin pystyy siihenkin sit vaikuttaa.” (2A)

”Joo, siis, mä siis tottakai, koska oman pääni mukaan täällä käyn.”(4B)

”Joo, se on ihan niin kuin, et jokainen saa sen oman jaksamisen mukaan, ettei oo mitään silleen tiettyjä aikoja tai päiviä ollu, et milloin pitäis käydä” (1A)

9.5 Vallan ja vastuun jakaminen

Keski-Uudenmaan Klubitalolla työvalmentajan mukaan vastuun ja vallan jakaminen näkyy jäsenten mukana olossa esimerkiksi toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa, mahdollisten työntekijöiden ja opiskelijoiden haastattelutilanteissa sekä jäsenvetoisten päivien hoitamisessa. Vastuutehtävänä jäsenillä on myös talon esitteleminen vierailijoille. (Työvalmentaja Pirjo Redsven, henkilökohtainen tiedonanto 22.6.2017) Haastattelussa kysyttiin jäsenten mielipidettä mahdollisuuteen suunnitella ja järjestää uutta toimintaa. Aineistosta ilmenee, että suurin osa haastateltavista on sitä mieltä, että asia on mahdollista ja sitä tuetaan. Kuitenkin vetovastuu koetaan haastavaksi, eikä sitä helposti haluta ottaa. Tulkintamme mukaan osa haastateltavista pitää vastuuta mahdollisuutena eikä suhtaudu siihen pakollisena.

”Ois se kyllä mahdollista, mut en mä oo, eipä oo koskaan käynyt mielessä.”(1B)

”Tottakai, jos sä oot valmis olemaan puuhamiehenä siinä ni, tuon taas ihan esille, että Klubitalon kokouksen kautta asiaa voi pyöritellä, niin ku, et mitä tehdään torstai iltapäivässä.” (4B)

”Ei mulla oo kokemusta siitä.” (11B)

”No ehkä, mut en mä tiedä oisko musta itestä, et mä ite pitäisin jotain ryhmää tai en mä sitä tiedä sitten.” (1A)

10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen aihetta esiteltiin jäsenille syksyn 2016 aikana. Myös henkilökunta mainosti tutkimusta erilaisissa tilanteissa ja kannusti jäseniä osallistumaan haastatteluun. Ennen haastattelua tutkimuksen aihe kerrattiin aamun työnjakotilanteessa. Pidimme tärkeänä painottaa vapaaehtoisuutta, luottamuksellisuutta sekä anonymiteettiä. Nämä asiat kerrattiin vielä jokaiselle, ennen haastattelua. Uskomme, että jäsenten oli helppo osallistua haastatteluun, koska olimme heille tuttuja monenlaisista kohtaamisista kahden vuoden ajalta ja välillemme oli kehittynyt luottamussuhde. Koimme, että vastausten luotettavuuteen vaikutti myös toisten jäsenten ja henkilökunnan puuttuminen haastattelutilanteesta. Tällöin vastaajan ei ollut tarve olla lojaali ketään kohtaan ja hän saattoi esittää asiat rohkeammin ja kriittisemmin.

Tutkimuksesta tehtiin opinnäytetyösopimus Keski-Uudenmaan Klubitalon kanssa. Sopimuksessa ilmenee eettiset periaatteet ja osapuolien velvollisuudet sekä oikeudet. Kuten Hirsjärvi ym. (2008, 19–20) toteavat, tulee eettisyys ottaa huomioon myös analysointi- ja raportointivaiheessa. Huolehdimme, että erityisesti suoria lainauksia käytettäessä anonymiteetti säilyy, eikä kenenkään henkilöllisyys tule työstämme ilmi. Luottamuksellisuus ja anonymiteetin suojaaminen tutkimuksessa tarkoittaa sopimusten mukaan toimimista. Opinnäytetyön sopimuksessa sovittiin, kuka aineistoa käyttää, säilyttää ja kuinka se hävitetään. Analysoinnissa on tärkeä häivyttää kaikki yksilöön kohdistuva tieto. (Karjalainen 2012, 55–57.) Myös havainnoinnissa tuli ottaa huomioon eettisyys. Havaintoja kirjattiin oppimispäiväkirjaan harjoittelupäivän jälkeen kotona. Eskola ym. (1998, 100–101) varoittavat ja kehottavat pohtimaan havainnoinnin ja vakoilun eroa. Muistiinpanojen tekeminen havainnoitavien nähden saataisi herättää ahdistusta liiallisesta seuraamisesta.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Osallisuus on tämän päivän trendisana, ja se ilmenee kaikkialla, missä tehdään asiakastyötä. Se on käsitteenä tuore ja saattaa vaatia ammattihenkilöltä asenteen ja ajattelutavan muutosta asiakaslähtöisempään suuntaan. Ammattihenkilön rooli onkin tärkeä osallisuuden mahdollistajana. Mitä tämä osallisuus sitten pitää sisällään? Aikaisemmin olisimme karkeasti vastanneet, että osallisuus on osallistumista johonkin toimintaan tai tapahtumaan. Osallisuus on kuitenkin paljon muutakin kuin pelkkää osallistumista. Se on kuulumista johonkin yhteisöön. Kuulluksi tulemista ihmisen omissa asioissa, niin suunnittelussa kuin päätöksenteossa. Osallisuudella saadaan ihminen sitoutumaan ja toimimaan omia tavoitteitaan kohti. Osallisuus parhaimmillaan voimaannuttaa ja kasvattaa sosiaalista voimavaraa. Yksinään ei ihminen voi olla sosiaalinen, eikä sosiaaliseksi opi kuin muiden joukossa. Mielenterveyskuntoutujalla sosiaalinen kuntoutus on tärkeä elementti pitämään kuntoutujat osallisena yhteiskunnassa.

Osallisuus ja sen kokemisen tukeminen ovat iso osa onnistunutta kuntoutusprosessia. Aikaisemmin on ajateltu ja koulutettu ihmiset ajattelemaan niin, että ammattihenkilö tietää, millä tavalla ihminen kuntoutuu ja mikä hänelle olisi parasta. Tänä päivänä asia on päinvastoin. Kuntoutujan katsotaan olevan oman elämänsä asiantuntija. Kuntoutujan sitoutuminen aktiiviseksi toimijaksi omassa kuntoutusprosessissaan tekee osallistumisesta mielekkään ja nopeuttaa sitä.

Aineiston ja työharjoittelun havaintojen mukaan yhtenä toimintatapana ja osallisuuden tukitoimena oli jäsenten yksilöllinen huomioiminen mm. puhelinsoitto pitkään poissaolleille jäsenille sekä korttien lähettäminen muistutukseksi ja huolen ilmaise-
miseksi. Tämä osoittaa Klubitalon olevan yhteisö, jossa välitetään jäsenistä ja huolehditaan heidän voinnistaan. Aineistosta ilmeni myös jäsenten pitävän yhteyttä keskenään ja kannustavansa toisiaan osallisuuteen.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten mielenterveyskuntoutujat Keski-Uudenmaan Klubitalolla kokevat osallisuutensa. Klubitalon toiminta perustuu yhdenvertaiseen kaikkia osallistavaan toimintakulttuuriin ja halusimme tutkia, toimiiko asia näin myös kuntoutujan näkökulmasta. Halusimme myös kartoittaa, mitä kaikkea osallisuus mielenterveyskuntoutujalle tarkoittaa. Prosessin aikana huomasimme osallisuuden olevan käsitteenä paljon laajempi kuin osasimme etukäteen ajatella. Pohjolan (2015, 22) mukaan osallisuus ei ole yksiselitteistä, vaan se merkitsee eri asioita eri ihmisille. Sen kokeminen on henkilökohtaista, eikä se riipu siitä, kuinka paljon ja kuinka usein ihminen esimerkiksi osallistuu johonkin toimintaan. Mielenterveyskuntoutujalle osallisuuden kokeminen on kuitenkin yhtä tärkeää, vaikka osallistuisi harvemmin. Aineistosta ilmeni selkeästi, että ennen kaikkea halu olla mukana, kuulua yhteisöön ja vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin on osallisuuden kokemisen ydin.

Aineiston mukaan vastaajien mielestä osallisuutta oli se, että sai olla osallisena yhteisössä myös niinä päivinä, kun voimavarat eivät riittäneet varsinaiseen toimintaan osallistumiseen. Tällainen passiivinen mukana olo vaati meiltä opiskelijoiltakin ajatustyötä ja uudenlaista suvaitsevaisuutta. On tärkeää ymmärtää, että toimintakyky on riippuvainen voimavaroista, ja joillekin ihmisille pelkästään paikalle tuleminen riittää, mutta enempään ei ole rahkeita. On myös ymmärrettävä, että vaikka Klubitalon päivätoiminta on työpainotteista, on sen työtehtävät hyvin erilaisia ja eri tasoisia. Il-tapäivän tehtävä voi esimerkiksi olla postilaatikolla käyminen, ja sekin on tehtävä muiden joukossa. Aineiston mukaan osallisuutta tuki juuri valinnanvapaus tehtävien suhteen.

Osallisuudeksi lasketaan kaikenlainen vuorovaikutus, myös sanaton (Meriluoto ym. 2015, 39). Aineiston mukaan hiljaisetkin osallistujat kokivat osallisuutta. Harjoittelussa havainnoimme, että osa jäsenistä saattoi tulla seuraamaan sivusta muiden tekemisiä esimerkiksi askartelutuokiossa. Tämän opimme olevan sallittua eikä keltään muulta pois. Herää kysymys, onko tämä passivoituminen tyypillistä mielenterveyskuntoutujille? Mistä tietää, milloin jatkuva passivoituminen onkin vain oma-aloitteisuuden tai tuen puutetta? Tämä vaatii ammattihenkilöltä osaamista, oikeita sanoja

ja oikeaa hetkeä. On tiedettävä ja tunnettava kuntoutuja, jotta osataan tukea oikeassa kohtaa, eikä tuki muutu liialliseksi painostukseksi.

Miellämme Klubitalon toiminnan kuntoutujalle ns. nivelvaiheeksi. Kun jäsen on kuntoutunut riittävästi, hänellä on mahdollisuus siirtyä työelämään tai opiskelemaan. Onko siis ajatus, että jokainen kuntoutuja ”parantuu” ja siirtyy elämässä eteenpäin? Aineiston ja havaintomme mukaan joillakin jäsenillä oli kuitenkin asiat omasta mielestään ihan hyvin, eivätkä he kaivanneet muutosta elämäänsä. Onko heille Klubitalo sitten pysyvä paikka? Entäpä he, jotka pystyisivät siirtymään elämässään eteenpäin, uskaltavatko he irtaantua yhteisöstä?

Pohdimme, milloin ihminen riittää omana itsenään? Pitääkö jokaisen ihmisen olla jollakin tapaa toisenlainen, että kelpaisi yhteiskuntamme jäseneksi? Kaikista meistä taatusti löytyy jokin erillaisuus tai jopa sairaus, johon joku haluaisi puuttua ja muuttaa toisenlaiseksi. Kaikki ominaisuudet halutaan medikalisoita ja hoitaa mielellään lääkkeillä. Milloin opimme, että erillaisuus on rikkaus ja jokaisessa meissä on paljon muutakin kuin pelkästään jokin diagnoosi? Kukaan meistä, ei voi tietää olemmeko huomenna työkykyisiä syystä tai toisesta. Harjoittelu ja tutkimusprosessi on auttanut meitä näkemään asioita laajemmin, hyväksymään erillaisuutta ja olemaan avarakatseisempia.

Aineiston ja havaintojen mukaan mielipiteen ilmaiseminen ei osalle jäsenistä ollut kovinkaan tärkeää osallisuuden kokemuksen kannalta. Esimerkiksi työnjakotilanne oli paikka, jossa puhuttiin muutakin kuin työtehtäviin liittyviä asioita. Yllättävän monet eivät halunneet ilmaista mielipidettään vaan olivat vain tyytyväisiä asiaan kuin asiaan. Mielipiteen ilmaisevat jäsenet olivat usein samoja henkilöitä. Onko tässä kyse siitä, että hiljaiset eivät uskalla tai halua tuoda ajatuksiaan esille? Ja pitääkö kaikkien olla kaikesta jotain mieltä? Vai voidaanko, hyvillä mielin luottaa siihen, että tarvittaessa jokainen kuitenkin ilmaisee ajatuksensa, myös hiljaisemmat sivusta seuraajat?

Aineiston mukaan osallisuuden kokemusta tuki vallan jakaminen. Selkeimmin tämä oli havaittavissa yhdenvertaisuutena ja mahdollisuutena vaikuttaa asioihin. Haastattelussa kysyttiin mm. osallistumisesta toiminnan arviointiin. Vastajaista lähes puolet olivat epävarmoja osallistumisestaan. Osa muisti täyttäneensä ”jonkin kyselyn joskus” (8B) ja joku vastasi ”En nyt sano, että säännöllisesti, mutta joskus” (3B). Tästä päättelimme, että mikäli toimintaa on arvioitu, on se jäänyt osalta epäselväksi. Haastateltavat eivät myöskään muistaneet onko vastauksia käyty yhdessä läpi. Voiko tähän liittyä ymmärtämättömyys vai vain asioiden unohtaminen?

Osallisuuden kokemuksen edellytyksenä on kuuluksi tuleminen ja, että saa ilmaista omia näkökulmiaan (Meriluoto ym. 2015, 8). Mielenpitemien ilmaisemisen haasteet ilmenivät aineistosta mm. jännittyneisyytenä tai haluttomuutena tuoda niitä esille. Haastateltavista vain puolet olivat sitä mieltä, että ovat kertoneet mielipiteitään ja viidesosa ei tiennyt mahdollisuudesta tuoda näkemyksiään esille. Tässä kohtaa oli aineistossa mielestämme ristiriitaa, sillä kun kysyttiin millaista toimintaa jäsenet ovat toivoneet vielä järjestettävän, suurin osa oli sitä mieltä, että on voinut tuoda ajatuksensa ja ideansa esille. Myös tämä saattaa osaksi liittyä asioiden ja käsitteiden ymmärtämiseen. Havaintomme mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö henkilökunta tukenut mielipiteen ja näkökulmien ilmaisua vaan havaitsimme sitä myös jäsenten kesken.

Yhdenvertaisuus korostui Klubitalon toiminnassa, mikä on osa vallan jakamista. Vallan jakaminen tukee osallisuuden kokemusta (Meriluoto ym. 2015, 39). Harjoittelussa havaitsimme, että satunnainen vierailija ei välttämättä erottanut jäseniä ja henkilökuntaa toisistaan, koska kaikki hoitivat kaikkia työtehtäviä. Jokainen sai tehdä työtehtäviä osaamisensa ja jaksamisensa mukaan mm. kahvion hoitoa, siivoustehtäviä, atk-tehtäviä sekä kaupassa käyntiä ja ruuanlaittoa. Yhdenvertaisuus ilmeni aineistosta vastaajan mielipiteenä:

”Täs vaihees pitäis puhuu ohjaajista, eikä mistään henkilökunnasta, se on ehkä oikeempi nimitys, meil ei henkilökuntaa oo, on ohjaajat ja jäsenet ja ajatus on, et me ollaan samalla viivalla.” (4B)

Haasteellisten käsitteiden selkiyttäminen haastateltaville onnistui ja aineisto kuvaa osallisuuden kokemuksia sekä tuo jäsenen äänen kuuluviin. Haastatteluista jäi sellainen mielikuva, että haastateltavat saattoivat havahtua ymmärtämään, miten eri asiat liittyivät heihin ja heidän oikeuteensa osallistua ja olla mukana päätöksenteossa. He myös ymmärsivät, että heidän mielipiteensä esille tuominen oli tärkeä asia.

Alussa koimme haasteellisena teorian liittämisen tutkimukseen. Tiesimme, että työn ja teorian tulee keskustella keskenään läpi prosessin ja tarvittaessa teoria tulisi vaihtaa, jos näin ei kävisi. Olimme kuitenkin yllättyneitä, kuinka Shierin teoria sopi tutkimukseemme jo alusta alkaen, ja kaikki sen viisi tasoa oli havaittavissa käytännön toiminnassa.

Keski-Uudenmaan Klubitalon kanssa yhteistyö oli alusta alkaen antoisaa ja helppoa sekä henkilökunnan, että jäsenten kanssa. Henkilökunta oli aidosti kiinnostunut työn tuloksista ja ymmärsi sen tuoman hyödyn, sekä toiminnan että oman työn kehittämässä. Myös itse koimme aineiston tulkinnan jälkeen, että ymmärrämme osallistavan ja kuuntelevan työotteen merkityksen sekä vertaistuen voimaannuttavan vaikutuksen. Kehitysideana voisimme esittää vastaavaa haastattelua tehtäväksi säännöllisesti ja myös muissakin Klubitaloissa. Tämän lisäksi pohdimme, voisiko klubikouksissa jäsenet osallistaa miettimään, mitä ja miten voisi tehdä vielä paremmin ja asiakaslähtöisemmin? Nämä mielestämme tukisivat kansainvälisiä laatukriteerejä.

LÄHTEET

- Autti-Rämö, I. & Salminen, A-L. (2016). Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa I. Autti-Rämö, A-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen (toim.), *Kuntoutuminen* (s. 14-19). Tallinna: Duodecim.
- Edu. Yhteisöllisyys. Saatavilla 27.3.2017 http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/osallisuus_ja_oppilaskunta-toiminta/yleissivistava_koulutus/teemat/osallisuus_ja_oppilaskunta-toiminta/osallisuus/yhteisollisyys
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, J. (2015). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* (185-206). Juva: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2012). *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hänninen, E. (toim.) (2016). *Mieleni minun tekevi. Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Lönnberg Oy.
- Juvonen-Posti, P., Lamminpää, A., Rajavaara, M., Suoyrjö, H. & Tötterman, P. (2016). Työkäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Teoksessa I. Autti-Rämö, A-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen (toim.), *Kuntoutuminen*. Saatavilla <http://www.oppiportti.fi/op/ktm00088/do>
- Karhula, M., Veijola, A. & Ylisassi, H. (2016). Tavoitteiden asettamisen käytäntö. Teoksessa I. Autti-Rämö, A-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen (toim.), *Kuntoutuminen* (s.225-233). Tallinna: Duodecim.
- Karjalainen, A-L. (2012). *Elettyä ymmärtämässä. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti reflektiona sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa.* (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 35). Tampere: Juvenes Print Oy. (Väitöskirja, Diakonia ammattikorkeakoulu)
- Keski-Uudenmaan Klubitalot ry. Saatavilla 27.3.2017 <https://www.ku-klubitalot.fi/>
- Krank, A. (2015). Uusi sosiaalihuoltolaki uudistaa aikuissosiaalityön. *Tesso - Sosiaalija terveyspoliittinen aikakauslehti*. Saatavilla 17.4.2017 <https://tesso.fi/artikkeli/uusi-sosiaalihuoltolaki-uudistaa-aikuissosiaalityon>.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Meriluoto, T. & Marila-Penttinen, L. (2015). Mikä osallisuus, mikä kokemusasiantuntijuus? Teoksessa T. Meriluoto, L. Marila-Penttinen & E. Lehtinen (toim.). *Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja* (s 6-37). Ensi- ja turvakotien liitto.
- Meriluoto, T. & Marila-Penttinen, L. (2015). Mitä osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden toteutumiseen tarvitaan. Teoksessa T. Meriluoto, L. Marila-Penttinen & E. Lehtinen (toim.). *Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja* (s.38-42). Ensi- ja turvakotien liitto.
- Mielenterveyden keskusliitto. Kuntoutuminen. Saatavilla 27.3.2017 <http://mtkl.fi/tieto-mielenterveydesta/kuntoutuminen/>

- Mielenterveyden keskusliitto. Käsitteitä mielenterveydestä. Saatavilla 27.3.2017 <http://mtkl.fi/tietoa-mielenterveydesta/kasitteita-mielenterveydesta/>
- Nordling, E. (17.5.2017). Toipumisorientaatio [Luento]. Järvenpää: Scandic.
- Palola, E. (2012). Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. *Kuntoutus* 4/2012, 30-34.
- Pohjola, A. (2015). Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa S. Väyrynen, K. Kostamo-Pääkkö & P. Ojaniemi (toim.). *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Yksilöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä* (s.15-34). EU: United Press Global.
- Rantala, I. (2015). Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa R. Valli ja J. Aaltola (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (108-133). Juva: PS-kustannus.
- Salminen, A-L., Järvikoski, A. & Härkäpää, K. (2016). Teoriat, viitekehykset ja mallit kuntoutusta ohjaamassa. Teoksessa I. Autti-Rämö, A-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen (toim.), *Kuntoutuminen* (s.20-36). Tallinna: Duodecim.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society Volume 15 (2001)*, 107-117.
- Suomen Klubitalot ry. Kampanjat. Saatavilla 18.6.2017 <http://www.suomenklubitalot.fi/kampanjat/>
- Suomen Klubitalot ry. Kansainväliset verkostot. Saatavilla 18.6.2017 <http://www.suomenklubitalot.fi/kansainvaliset-verkostot/>
- Suomen Klubitalot ry. Laatusuosituksset. Saatavilla 14.7.2017 <http://www.suomenklubitalot.fi/klubitalotietoa/laatusuosituksset/>
- Suomen Klubitalot ry. Saatavilla 18.6.2017 <http://www.suomenklubitalot.fi/>
- Tilastokeskus. Virtual Statistics. Tietoteoreettinen tiedonkeruu. Saatavilla 30.8.2017 <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>
- Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi P. (2015) Mitä löytyi? Teoksessa S. Väyrynen, K. Kostamo-Pääkkö & P. Ojaniemi (toim.), *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä* (s. 321-323). EU: Unipress.

LIITE 1 HAASTATTELURUNKO

alle 30 v. alle 40 v. alle 50 v. yli 60 v.

Mies

Nainen

Tutkimuskysymys - millaiseksi jäsen kokee osallisuutensa Keski-Uudenmaan Klubitalossa?

Kokemuksen ja osallisuuden määrittelemisen haastateltavalle.

1. KUUNTELEMINEN -kuntoutuja tulee kuulluksi

- Mitä muut jäsenet merkitsevät sinulle?
- Mitä tekisit, jos et kävisi Klubitalolla?
- Vähentääkö Klubitalolla käyminen mielestäsi yksinäisyyttä?
- Mitä Klubitalon jäsenyys on tuonut elämääsi?

2. TUKEA MIELIPITEEN ILMAISUUN -kuntoutujaa tuetaan ilmaisemaan mielipiteensä

- Miten koet työnjakotilanteen?
- Miten ohjaajat tukevat ja kannustaa jäsenen osallisuutta?
- Mitä odotat ohjaajilta, jotta voisit entistä paremmin osallistua?
- Koetko, että osallistuminen toimintaan ja osallisuus yhteisössä kuntouttaa sinua?
- Mikä asia voi vaikeuttaa osallistumistasi?

3. NÄKEMYSTEN HUOMIOONOTTAMINEN -kuntoutujan näkemykset otetaan huomioon

- Otetaanko jäsenten ideoita huomioon?
- Minkälaista muuta toimintaa toivoisit Klubitalolla järjestettävän?

4. MUKANA PÄÄTÖKSENTEOSSA -kuntoutuja on mukana päätöksenteossa

- Saatko itse valita minkä tehtävän otat?
- Oletko saanut vaikuttaa käyntipäivien määrään ja pituuteen?
- Mistä sait tietoa Klubitalosta ja miten tulit tänne jäseneksi?

5. VALLAN JA VASTUUN JAKAMINEN -kuntoutujan kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta

- Oletko osallistunut toiminnan arviointiin?
- Annetaanko uuden toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen mahdollisuus?